

DOI 10.69085/ntf2024a279

**АНТРОПОНИМНИ ПРАКТИКИ
ПРИ БЪЛГАРСКИТЕ ТУРЦИ
(НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ЛИЧНИТЕ ИМЕНА
НА ЕДНА ФАМИЛИЯ ОТ ДОБРИЧКО)**

Сема Куцарова
Медицински университет, Пловдив

**ANTHROPONYMIC PRACTICES
REGARDING BULGARIAN TURKS
(OBSERVATIONS ON THE PERSONAL NAMES
OF A FAMILY FROM DOBRICH)**

Sema Kutsarova
Medical University, Plovdiv

Linguocultural studies is one of the leading and rapidly developing fields in modern linguistics, whose main goal is the study of the relationship between language and culture. The study of the atronymic system of a language occupies a significant place in this field.

In the present text the anthroponymicon of Bulgarian Turks is studied, describing the personal names of the representatives of several generations of a family from Dobrich, dating from the first decades of the 20th century until today.

The aim of this article is to highlight the main factors influencing the naming system of the target group, to trace the influence of social factors as well as psychological foundations in the naming process.

Key words: anthroponymics, naming, linguistic, extra-linguistic factors, Turkish

Лингвокултурологията е едно от водещите и бързоразвиващи се направления в съвременната лингвистика, чиято основна цел е изучаването на връзката между езика и културата. Значимо място в тази проблематика заема изследването на атропонимната система на даден език.

Известно е, че антропонимите имат сложна природа, тъй като съхраняват културна информация, която е под влияние на различни, в

това число и извънезикови фактори. Те са обект на изследване на когнитивната лингвистика, която проучва формата, съдържанието и функционирането им в тясна зависимост от процесите на мислене. Възникването и развитието на интердисциплинарни области на езикознанието като социолингвистиката и психолингвистиката дават възможност за по-детайлно и комплексно изучаване на природата на личните имена, тъй като анализирането им само в лингвистичен план би дало частична представа за значението им.

Обект на изследване в настоящия текст е антропонимната система на представители на българските турци, като са описани личните имена на няколко поколения от една фамилия¹ от Добричко, родени през първите десетилетия на XX в. до днес². Представени са близо 70 лични имена, като основен източник при тълкуването на тяхната етимология са електронните издания на *Речник на турските лични имена (Türkiye Kişi Adları Sözlüğü)* и *Речник на личните имена (Kişi Adları Sözlüğü)*, издание на Турското езиково дружество (TDK). Предмет на проучване са вътрешноезиковите и лингвокултурните характеристики, закрепени в семантиката и структурата на личните имена. Целта на настоящия текст е да се открият основните фактори, оказващи влияние на личноименната система на целевата група, да се проследи еволюцията в развитието на антропонимикона и социалните фактори, влияещи на този развой; да се проучат психологическите основи в процеса на именуване. Използваните методи са разговори, като основното предимство е получаване на информация от „първа ръка“. Доминиращ е и дескриптивният метод, включващ описание, интерпретация, обобщение, систематизиране и класифициране на езиковия материал.

Изборът да се изследва личноименната система на представители на посочения етнос, също не е случаен. Динамичните процеси в съвременното ги правят една интересна група, която има важно място в политическия, социалния и културния живот и на България, и на Турция. Тъй като част от представителите на фамилията в определени периоди в рамките на фиксираните темпорални граници се преселват в Република Турция, обект на изследователски интерес е и спецификата на присъствието им в южната ни съседка в аспекта на антропонимикона.

Съществен елемент в психологическия профил на българските турци в контекста на постмодерната епоха е тяхната мобилност. Те сменят имена и документи за самоличност, преминават междудържавните граници, научават нови езици, адаптират се успешно към на-

¹ В изследването са включени личните имена на лица, намиращи се в родствена връзка от трета степен по права и съребрена линия.

² Авторката на статията е представителка на тази фамилия.

чина на живот на различни общества, като остават свързани с корените си. Всички тези фактори в различна степен оказват влияние на антропонимната система, преди всичко по отношение на мотивационните практики при избора на име.

Задачата, която си поставяме в настоящата работа, е да се установи културната информация, която е кодирана в езиковата обвивка на личното име, по какъв начин и в каква степен са отразени духът и културата в именната система на целевата група, да се открият психологическите и социологическите основи на процеса на именуване.

Личните имена са представени в следните таблици:

Таблица 1. Мъжки лични имена

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Адил	Adil	араб.	непроизв.	Справедлив
Ахмед	Ahmet	араб., Коран	произв.	Който е хвален
Апти	Arti	араб., съкратен вариант на Абдул	непроизв.	
Асан	Asan	араб. диалектна форма на араб. име <i>Hasan (Хасан)</i>	непроизв.	1. Красив, хубав 2. Добродетелен, чист, добър
Айридин	Ayridin	араб.	произв.	1. Привърженик на религията 2. Приятел, другар, спътник
Билял	Bilâl	араб., сподвижник на Пророка	непроизв.	Вода; влажно място
Вайдин	Vaydin	араб.; съкратено от <i>Vahdeddin/Vahdettin</i> ³	произв.	Религиозен; принадлежащ към религията на единството
Джевдет	Cevdet	араб.	произв.	1. Щедър, благороден 2. Добър, хубав 3. Великолепен 4. Човек без недостатъци
Джелил	Celil	араб.	непроизв.	1. Величествен, огромен, грамаден 2. Разкошен, бляскав 3. Горделив, високомерен 4. Показан, за показ
Емир	Emir	араб.; споменава се в Корана	непроизв.	1. Господин, бей, чорбаджия 2. Командир
Ерджан	Ercan	тур.	композит; <i>er + can</i> мъж + сърце	Мъжко сърце, мъжка душа; безстрашен, доблестен

³ **Вайдин** – името е съкратен и камуфлажен вариант на арабското *Vahdettin*, което носи политическа символика, тъй като се свързва с името на последния султан на Османската империя – Мехмед VI Вахидеддин, смятан от републиканския режим за „предател“. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Vahdettin>.

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Ибрям	İbryam	араб. İbrahim; еврейски Abraham ⁴ от Корана и Тората	непроизв.	На иврит е със значение „дядо“; „баща на вярващите, баща на народите“
Исмаил	İsmail	араб., еврейски; от Корана и Тората	непроизв.	Синът на Ибрахим
Левент	Levent	тур., перс.	непроизв.	В персийския е със значение „самотен, бездомен“, В турския е с две значения: 1. Корабен екипаж; род войска във флота и бреговата охрана 2. Висок, едър, силен, красив мъж
Махмуд	Mahmut	араб.; сподвижник на Пророка	непроизв.	Който е хвален, прехвален
Мехмед	Mehmet	араб.; съкратен вариант на араб. Muhammed ⁵ ; от Корана	непроизв.	Прехвален
Мустафа	Mustafa	араб.; от Корана	произв.	1. Избран 2. Пречистен
Невзат	Nevzat	перс.	произв.	Новородено
Нуфер	Nufer	араб.; от Корана; един от първите мюсюлмани	непроизв.	1. Красив млад мъж 2. Море
Осман	Osman ⁶	араб.	композит	1. Малкото на птицата дропла (odman = od + man) 2. Огнен мъж (ateş gibi adam, букв. мъж като огън) (Джалп 2014: 41) 3. Неопитен 4. Малкото на змията, змийче

⁴ **Ибрям** – името на сина на пророка Авраам, принесен в жертва на Бог.

⁵ **Мехмед** – личното име е вариант на името на Пророка Мохаммед (араб. Muhammed). В турските мъжки лични имена то традиционно се използва като Мехмед (Mehmet), а от 70-те години на миналия век формата Мохамед/Мохамет (Muhammed) става все по-разпространена в Турция. С него са били именувани повече от сто сподвижници, които са били съвременници на Пророка. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Mohammed>.

⁶ **Осман** – името е с неясен произход. В специализираната литература съществуват разнопосочни тълкувания, които са посочени в таблицата. Към тях може да се добави следната информация: Усман ибн Аффан е третият праведен халиф на мюсюлманите след Мохамед, негов сподвижник и един от най-близките му сътрудници. Вж. [https://bg.wikipedia.org/wiki/Усман_\(халиф\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/Усман_(халиф)). Името на основателя на Османския бейлик, който дава името си на бъдещата империя. Осман I (управлявал 1299 – 1326) се свързва с името на халифа. Вж. https://bg.wikipedia.org/wiki/Османска_империя

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Рюян	Rüyan	араб.	непроизв.	<i>Сън</i>
Сали	Sali	от араб. Салих; един от пророците; от Корана	непроизв.	1. Добър, праведен, чист, достоен, честен 2. Подобаващ 3. Действащ/постъпващ според изискванията на религията
Самидин	Samidin ⁷	от араб. Hüsamettin Хюсаметтин	произв.	<i>Острият меч на религията</i>
Себат	Sebat ⁸	араб.	непроизв.	1. Решителен, непоколебим 2. Твърд, упорит, отстояващ позицията си
Сюлейман	Süleyman ⁹	араб. Süleyman; еврейски Соломон; от Корана и Тората	непроизв.	<i>Спокоен, уравновесен</i>
Хюсеин	Hüseyin ¹⁰	араб., сподвижник на Пророка	непроизв.	1. Малкият Хасан 2. Красив 3. Обичан
Якуб	Yakup ¹¹	араб., еврейски; от Тората и Корана	непроизв.	1. Яребица – мъжският индивид 2. Последовател

⁷ **Самидин** – името е с неясен произход. Предполага се, че е от арабски и означава „острият меч на религията“.

⁸ **Себат** – името е с непрозрачна вътрешна форма. Предполага се, че се използва вместо арабските имена *Sebahat* („сутрешна свежест“) и *Sebahattin* („зората на религията“).

⁹ **Сюлейман** – в Тората Соломон, синът на Давид, е третият цар на израилтяните и владетелят, построил Йерусалимския храм. Неговото богатство и мъдрост са придобили митологичен характер във всички близоизточни култури. Той е описан като „пророка“ и се смята за един от пророците на исляма. Вж. https://bg.wikipedia.org/wiki/Соломон#cite_note-5

¹⁰ **Хюсеин** – Хусейн ибн Али е третият имам на шиизма. Внук е на пророка Мохамед и син на Али ибн Абу Талиб и Фатима. След смъртта на брат си Хасан поема ръководството на въстанието в Куфа срещу Омеядите. Убит е в битката при Кервала на 10 октомври 680 г. Вж. https://bg.wikipedia.org/wiki/Хусейн_ибн_Али

¹¹ **Якуб** – според Тората той е син на Исак и прародител на израилтяните. Предполага се, че е получил това име, което на еврейски означава „дошъл след“, защото е роден веднага след брата си близник Исав. Якуб е споменат в Корана като един от пророците. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Yakup>

Таблица 2. Женски лични имена

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Асибе ¹²	Asibe	араб. Hasibe	непроизв.	1. Стойностна, почитана, уважавана, с добро потекло 2. Която държи сметка
Асие ¹³	Asiye	араб., еврейски; от Тората и Корана	непроизв.	Опечалена, наскърбена, огорчена
Атидже ¹⁴	Atice	араб. Hatice	непроизв.	1. Новородена 2. Преждевременно родено момиченце
Айрие	Ayriye	араб. Hayriye	непроизв.	1. Любов 2. Добродетелна, благодетелна; която прави добро 3. Щастлива, с добра съдба/поличба
Айше ¹⁵	Ayşe	араб. гл. ayş, от Корана	произв.	1. Жива, жизнена, витална, спокойна 2. Която има хубав живот, живее добре и не гладува
Бахрие	Bahriye	араб. прил. bahrî „морски, морски флот“; еквивалент на МЛИ <i>Bahri</i>	произв.	Морска; принадлежаща на морето
Гюлбие	Gülbiye	перс. + тур.; еквивалент на Gülbike	композит	Жена роза; жена като роза (gül + bike bike = hatun (хатун – титла на високопоставени жени и на жените на хановете)
Гюлизар	Gülizar	перс., араб.	композит	1. В персийския: gül + zâr (роза + градина) „розова градина“ 2. В арабския: gül- ^î izâr „с розови бузи“
Емине	Emine	араб.; от Корана	произв.	Благонадеждна, надеждна, сигурна

¹² **Асибе** – името е адаптирана форма на арабското *Хасибе* (*Hasibe*) и е популярно сред българските турци, но не и в Турция.

¹³ **Асие** – в ислямската традиция това е името на съпругата на фараона, която спасява Мойсей от река Нил и го отглежда. Твърди се, че е адаптирана форма на името *Асенат*, която се споменава като съпруга на Йосиф в еврейски и християнски източници. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Asiye>

¹⁴ **Атидже** – името е адаптирана форма на арабското *Хатидже* (*Hatice*), използвано от босненците и други мюсюлмански етноси на Балканите. Хатидже бинт Хувайлид е първата съпруга на Пророка. Вж. https://bg.wikiislam.net/wiki/Списък_с_жените_и_наложничките_на_Мухаммад

¹⁵ **Айше** – Аиша бинт Абу Бакр е третата съпруга на Пророка, дъщеря на най-добрия приятел на Мохамед и главен сподвижник Абу Бакр. Вж. https://bg.wikiislam.net/wiki/Списък_с_жените_и_наложничките_на_Мухаммад

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Ергюл	Ergül	тур. + перс.	композит	1. Мъжка роза (<i>er + gül</i> ; мъж + роза) 2. Ранна роза (<i>er + gül</i> ; рано + роза)
Зюлбие	Zülfiye	диалектна форма на перс. МЛИ Zülfü	произв.	Любимата на Юсуф
Леман	Leman	араб.	непроизв.	Светило
Мерсие	Mersiye	араб.	произв.	Елегия
Миневър/ Мюневър	Minever	араб.	непроизв.	Светла, лъчезарна, сияйна
Назиле	Nazile	араб.; от Корана	произв.	Божествена благословия, благодаяние
Назмие	Nazmiye	араб.	произв.	1. Свързана с думите, с поезията 2. Подредена, тертиплийка
Неджмие	Necmiye	араб.	произв.	Звездна, принадлежаща на звездите
Руфкие	Rufkiye	араб.	произв.	1. Магична, омагьосваща, вълишебна, чародейна 2. Подобаваща 3. Името на една от дъщерите на Пророка
Сале	Sale	Араб.; 1. еквивалент на МЛИ <i>Salih</i> → прил. <i>salihat</i>	непроизв.	Добра, морална мюсюлманска жена
Сема	Sema	араб.	непроизв.	Небе, небосвод
Семра	Semra	араб.	непроизв.	1. Мургава, смугла
Севил	Sevil	тур.; от гл. <i>sevtek</i> „обичам“	произв.	Обичлива, любвеобилна
Селин	Selin	гр. <i>Selini</i>	непроизв.	1. Лунна богиня, луна ¹⁶ 2. Възхвалявана 3. Буйна вода 4. Вечнозелено растение ¹⁷
Сибел	Sibel	фр., старогръцки	непроизв.	1. Богиня ¹⁸ 2. Житен клас 3. Дъждовна капка ¹⁹

¹⁶ **Селин** – името е фонетична новотурска адаптация от гръцки на името *Selini* (σελήνη „лунна богиня, луна“), станало много популярно в началото на столетието. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Selin>

¹⁷ **Селин** – посочените значения (*Възхвалявана; Буйна вода; Вечнозелено растение*) са дадени в електронния речник на турските имена. Вж. <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁸ **Сибел** – значението „богиня“ на името е представено в електронния речник на турските имена. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Sibel>. В същия източник се открива интересната в аспекта на настоящото изследване информация, свързана с това, че името добива голяма популярност благодарение на романа на Рефик Халит „Любовник на 2000 година“ („2000 Yilin Sevgilisi“), публикуван през 1951 г.

Име		Произход	Образуване	Значение
Бълг.	Тур.			
Симге ²⁰	Simge	тур. (< фр. <i>signe</i> „знак, символ“)	непроизв.	Символ
Суде	Sude	араб. перс.	непроизв.	1. Щастлива, честита ²¹ 2. Чиста като вода 3. Разкрасена, гримирана 4. Обработена ²²
Сювейда	Süveyda	араб.	непроизв.	1. ост. Черно петно в средата на сърцето, за което се вярва, че съществува 2. ост., прен. Таен грях, скрит в сърцето
Фахрие	Fahriye	араб.	произв.	Възхвалявана
Фетхие	Fethiye	араб.	произв.	1. Завоювана, притежавана като завоевание 2. Завладяваща
Фатме ²³	Fatma	араб.; от Корана	произв.; <i>Fatma</i> < <i>Fatima(t)</i>	Въздържана, избягваща злото
Фирдес ²⁴	Firdevs	араб., гръц.; перс.; от Корана	непроизв.	Рай

¹⁹ **Сибел** – значенията 1. *Житен клас*; 2. *Дъждовна капка* са посочени в Речника на личните имена, издание на Турското езиково дружество (TDK). Вж. <https://sozluk.gov.tr/>

²⁰ **Симге** – името е фонетична новотурска адаптация от френски на името *Signe* (фр. *signe* „знак, символ“). Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Simge>

²¹ **Суде** – тази етимология и семантика на името се откриват в Речника на турските лични имена на Нишанян. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Sude>

²² **Суде** – в речника на Турското езиково дружество (TDK) се посочва, че името е с персийски произход и е със следната семантика: *Чиста като вода*; *Разкрасена, гримирана*; *Обработена*. Вж. <https://sozluk.gov.tr/>

²³ **Фатма** – (от араб. *Фатима*) е името на бабата на Пророка и на дъщеря му от съпругата му Хадиджа. Почитана е от всички мюсюлмани, но най-вече от шиитите, тъй като тя е съпруга на първия шиитски имам Али ибн Абу Талиб и майка на неговите синове Хасан и Хусейн. От нея произлизат всички съвременни потомци на Мохамед. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Fatma> <https://bg.wikipedia.org/wiki/Фатима>

²⁴ **Фирдес** (*Firdevs*) – според някои тълкувания името се свързва с едно от наименованията на рая, споменати в Корана. В суфизма това е второто ниво на небето. В двата основни лексикографски източника, които са използвани, е посочен различен произход на името. Според речника на личните имена на Нишанян името е с гръцки произход през арабски, докато в речника на Турското езиково дружество е посочен персийският му произход. Вж. <https://sozluk.gov.tr/>; <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Firdevs>

Таблица 3. Мъжки лични имена на родените в Република Турция

	Произход	Образуване	Значение
Anıl	тур. от глагола <i>anılmak</i> „бивам споменаван, упоменаван“, който пък е производно от съществителното <i>anı</i> „спомен; памет, възпоменание“	произв.	Запомнен; Който да бъде запомнен
Arda ²⁵	тур.	непроизв.	1. Жезъл на владетел или предводител 2. Последовател 3. Отличителен знак, забит в земята 4. Име, използвано за рожбата
Berkay	тур.	композит berk + ay	<i>Berk</i> (прил. „твърд, здрав, крепък“) <i>Ay</i> в МЛИ е с две значения: 1. Светлина, сияние, лъч 2. Син, мъжско чедо 3. Месец, Луна
Eray		композит er + ay	<i>Er</i> е със следните значения: 1. Мъж 2. Войник 3. Герой, юнак <i>Ay</i> в МЛИ е със значенията: 1. Светлина, сияние, лъч 2. Син, мъжско чедо ²⁶ 3. Месец, Луна
Eren ²⁷	тур.		В МЛИ е с две значения: 1. Дервиш 2. Развит, пораснал, укрепнал
Mehmet	араб.; съкратен вариант на араб. <i>Muhammed</i> ; от Корана	непроизв.	Прехвален
Umut ²⁸	тур.	непроизв.	Надежда

²⁵ **Арда** – името е с неясна етимология, като съществуват различни тълкувания. В някои от източниците се посочва значението „последовател, приемник“. Вж. <https://sozluk.gov.tr/>. Произходът на името се свързва и с персийския език, където е със значение „справедливост“, използвано в много лични имена. Според друга трактовка то произлиза от името на река Арда, която е приток на р. Марица. Името се свързва и с арменския език и е съкратен вариант на *Ардавазд* и *Ардашес*. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Arda>. Съществува и теория за тракийския произход на името.

²⁶ **Ай** (Ay) – тези две значения са посочени в Речника на Нишанян, Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Ay>, докато останалите са на основата на значенията, дадени в Речника на Турското езиково дружество. Вж. <https://sozluk.gov.tr/>

²⁷ **Ерен** – според някои тълкувания името *Ерен* (*Eren*) произхожда от формата за мн.ч. на *er* (мъж; герой, юнак) – *erler*. Това е титла, давана през XIII в. първоначално на дервиши, принадлежащи към бекташитите, по-късно на представители и на други религиозни учения. Възможно е да е образувано от глаголната основа *ermek* „стигам, достигам“; „постигам просветление“. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Eren>

Таблица 4. Женски лични имена на родените в Република Турция

	<i>Произход</i>	<i>Образуване</i>	<i>Значение</i>
Emine	араб.; от Корана	произв.	<i>Благонадеждна, надеждна, сигурна</i>
Leman	араб.	непроизв.	<i>Светило</i>
Melis ²⁹	гр.	непроизв.	1. <i>Медоносна пчела</i> 2. <i>Маточина; мента</i>

Таблица 5. Деца, родени извън България и Турция (родени в Нидерландия)

<i>Лични имена на родените извън България и Турция</i>
Питър Ашли Якуб Боргдорфф
Люкреция Йоханна Вайнче Боргдорфф

Резултати

В основата на обобщенията и класификациите са наблюденията върху антропонимната система на целевата група, като се очертава произходът на имената, начинът на образуване, структурата, времето на тяхната поява и честотата на употреба в аспекта на анализа на езиковите и неезиковите данни.

Лингвистични фактори

1. Фонетични особености – проявяват се в звуковия облик на антропонима, тъй като красотата на името се определя от неговото фоносемантично значение – звучност, ясно и лесно произношение. Според Журавльов фоносемантичното значение е възприемането на онима като набор от звуков, преминаващ във вид на определен емоционален фон, свързан подсъзнателно с преживяванията на човека (Журавльов 1974: 160). В структурно отношение значителна част от имената са кратки, предимно двусрични, напр.: МЛИ (мъжки лични имена): *Адил, Ахмед, Анти, Асан, Билял, Вайдин, Джевдет, Джемил, Емир, Ибрям, Левент, Махмуд, Невзат, Осман, Сали, Якуб* и др.; както дву- и трисилабични ЖЛИ (женски лични имена), напр.: *Айше, Ергюл, Фатме, Фирдес, Леман, Сема, Севил, Сибел, Суде, Мелис; Асибе, Асие, Бахрие, Гюлбие, Назиле, Назмие, Руфкие, Фахрие, Шукрие, Юн-*

²⁸ **Умут** – произходът на името не е ясен. Смята се и за адаптиран вариант на персийското *Ümid* (*надежда*), но липсва консенсус относно етимологията му. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Umut>

²⁹ **Мелис** – името е гръцка заемка, съкратен вариант на Мелиса, което е много популярно през 80-те години на миналия век. Според някои тълкувания неговият произход се свързва с арабското прилагателно *melsâ*, която означава „*мека и гладка*“. Вж. <https://www.nisanyanadlar.com/isim/Melis>

зиле и др. Прави впечатление, че по-голямата част от сричките при мъжките са от затворен тип, докато при женските са от смесен тип – редуват се консонантни и вокални при известен превес на отворените. В някои случаи се наблюдават фонемни редувания, напр. асимилация (по признака звучност – беззвучност): *Ахмед – Ахмет, Мухамед – Мухамет, Мехмед – Мехмет, Хамид – Хамит*; елизия: *Хасан – Асан, Хасибе – Асибе, Хатидже – Атидже, Хайрие – Айрие*. Установява се, че при по-голямата част от описаните антропоними се наблюдава несъответствие с вокалната хармония³⁰, която е основен фонетичен закон в турския език, напр.: МЛII: *Адил, Ахмед, Анти, Айридин, Беркай, Билял, Вайдин, Ерай, Ерджан, Ибрям, Исмаил, Невзат, Нуфер, Сали, Самидин, Себат, Сюлейман*; ЖЛII: *Асибе, Асие, Атидже, Айрие, Айше, Бахрие, Гюлизар, Леман, Назиле, Назмие, Руфкие, Сале, Сема, Семра, Суде, Сювейда, Фатме, Фахрие*. Това явление има закономерен характер и се обяснява с арабско-персийския произход на значителна част от личните имена, които не се подчиняват на Закона за хармония на гласните, като в същото време е и индикатор за чуждия произход на лексемите.

Интересно явление е една характерна особеност на антропонимикона, която се изразява в подбор на съзвучни, римуващи се имена. То се проявява по различни линии на родство, като се наблюдават два основни типа римувания:

- по вертикална линия – имената на децата се римуват с имената на родителите, напр.: *Фетие – Фахрие*.
- по хоризонтална линия – съзвучие в имената на децата в семейството, напр.: *Айрие – Бахрие; Гюлбие – Зюлбие – Фахрие; Нуридин – Айридин – Самидин*.

³⁰ Вокална хармония, или Закона за хармония на гласните (*Seslilerin Uyumu*) – състои се в това, че всички гласни в една и съща турска дума, била тя проста или производна, в качествено отношение се приспособяват към гласната в първата сричка. Когато една турска дума започва с твърда гласна (*kalın sesli: a, ı, o, u*) всички останали срички на думата, включително и наставките, трябва да съдържат твърди гласни. Обратно, когато една турска дума започва с мека гласна (*ince sesli: e, i, ö, ü*) всички останали срички на думата, включително и наставките, трябва да съдържат меки гласни (Гълъбов 1949: 38).

2. Граматични особености – изразяване на категорията род.

2.1. лексикално – проявява се при ЖЛИ, при които родовата принадлежност се изразява предимно лексикално, като за тази цел се използват тематична група от имена, в чиято семантика е заложена женското начало. Доминиращ е мотивът за красота, която е представена в различни ракурси³¹;

2.2. морфологично – за изразяване на женски род от арабски са заимствани афиксите **-e(-a)**, с които се образуват женските еквиваленти (афиксални антропоними) на МЛИ, напр.: *Бахрие (Бахри), Емине (Емин), Зюлбие/Зюлфие (Зюлфи/Зюлфю), Назмие (Назми), Неджмие (Неджми), Сале (Салих), Шукрие (Шукри)*.

Макар че в турския език отсъства категорията род, прави впечатление, че в антропонимната система, в това число и на българските турци, родовата диференциация има важна роля.

На пръв поглед антропонимите, мотивирани от апелативи, чиято семантика означава красота, както и метафорични асоциации, свързани с нея, не носят религиозна символика. Анализът на мотивацията при именуването обаче разкрива вътрешната връзка на подобни имена с исляма, с религиозното мислене.

3. Особенности в словообразуването – значителна част от личните имена с арабски произход, изразяващи положителна оценка в характеристиката на човека, са прилагателни имена, т.е. са образувани от адективни основи, напр.: *Адил, Джевдет, Сали, Себат, Левент, Мустафа, Нуфер, Хасан, Миневер, Назмие, Суде, Фахрие, Фирдес, Шукрие, Леман, Мелис, Айрие, Емине, Гюлбие, Севил, Сювейда*. Единични са примерите на девербални антропоними, в случай че етимологичното тълкуване е вярно: *Айше, Ерен, Севил*.

4. Етимология

Не е изненадващ фактът, че някои от имената са с неясна семантика или пък със съмнителна етимология, което затруднява разкриването на вътрешната им структура не само в синхронен, но и в диахронен аспект. По тази причина не може да се твърди с категоричност за достоверността на представените етимологични варианти, както и да се прокара рязка граница между отделните тематични подгрупи, които са разгледани по-долу.

4.1. Религиозни лични имена. Значителна част от имената имат религиозна семантика, която изразява отношението към света на го-

³¹ ЖЛИ от тази група са разгледани по-детайлно в раздел 4.2. Светски ЛИ.

ляма част от представителите на българските турци, в това число и към самите себе си, като проява на волята на Аллах.

4.1.1. Имена, възхваляващи исляма: *Ахмед, Айредин, Асан, Билял, Вайдин, Ибрям, Исмаил, Махмут, Мехмет, Мустафа, Нуфер, Самидин, Себат, Фахридин, Якуб; Асие, Айше, Атидже, Назиле, Фатме, Фирдес, Юнзиле*. Компонентът *дин* (араб. *dīn* 'вяра') се употребява само в състава на мъжките имена, където често влиза в ролята на антрополексема, като оформя антропонимно гнездо.

4.1.2. Имена на близки на пророка Мохамед, които съхраняват значението за святост: МЛИ: *Махмуд, Мехмед, Нуфе, Осман, Сали, Самидин, Хасан, Хюсеин*; ЖЛИ: *Айше, Атидже/Хатидже, Емине*.

4.1.3. Имена на библейски пророци, които са претърпели фонетични трансформации: МЛИ: *Асан/Хасан, Ибрям, Исмаил, Сюлейман, Якуб*; ЖЛИ: *Асие, Зюлейха*.

4.1.4. Имена, възхваляващи суфизма: *Ерен, Фирдес*.

4.2. Светски лични имена. Те изграждат значителна част от именника, като се формират на основата на благозвучните и с положителна семантика лексеми.

4.2.1. Имена, мотивирани от апелатив със значение нравствена ценност: *Адил (справедлив), Джевдет (щедър), Сали (праведен, добър)*.

4.2.2. Имена, мотивирани от апелатив със значение физически качества – 'красота', 'здраве': *Джелил (огромен), Ерен (укрепнал, здрав), Левент (красив), Нуфер (красив младеж), Хасан (хубав)*.

4.2.3. Имена, чиято апелативна основа е название на материален обект: *флора (растителен свят): Гюлбие, Гюлизар, Ергюл, Мелис, Семра; природни явления³²: Бахрие, Неджмие, Сема, Селин*.

4.2.4. Имена, чиято апелативна основа е абстрактно понятие за красота (доброта, честност): *Емине, Миневер, Назмие, Суде, Фахрие, Фирдес, Шукрие*.

4.2.5. Имена, мотивирани от апелатив със значение 'светлина': *Леман (светило), Миневер (светла)*.

Екстралингвистични фактори

Към тях се отнася широк спектър от фактори, свързани с национално-културните стереотипи, с обществената ситуация, степента на образование, ценностната система, личните предпочитания и вкус, житейският опит на именуващия и т.н. Те оказват влияние и на лич-

³² Тези имена са свързани с култа към небесните тела (небе, луна, слънце), не съдържат религиозно значение и може да се разглеждат като имена пожелания.

ноименните системи, което се изразява в предпочитания към имена, които са модерни (популярни), защото са на герои от литературата, филмите, сериалите, на реални лица от политиката, културата или друга област на обществения живот, на исторически личности, светци, роднини, хора с определена съдба и др.

Тези предпочитания могат да бъдат разпределени в различни групи, отразяващи психологическите основания при избора на име.

1. Имена, отразяващи желанието да се обезпечи името с магическа защита (имена с апотропейна функция). В голямата си част това са имена с положителна семантика: *Адил, Джевдет, Ерджан, Сали, Себат* и др. Заедно с тях в тази група се включват и непривлекателните имена, които имат негативна семантика: *Асибе, Асие, Джелил, Левент, Семра, Сювейда*. Тази древна практика да се използват непривлекателни имена е разпространена и в други култури, като се вярва, че това по този начин човекът е защитен от злите сили.

2. Имена, в чиято семантика е кодирана информация за времето, мястото, обстоятелствата при раждането на детето: *Атидже (новородена), Ерай (преждевременно роден), Невзат (новороден)*. Подобни имена показват, че за номинатора е психологически важно да се запечата конкретното обстоятелство при появата на човека на земята.

3. Имена, отразяващи характерните особености на детето, които родителите виждат в него, или според чертите на характера, които желаят то да придобие³³: МЛИ: *Анъл, Ахмед, Беркай, Ерджан, Махмуд, Мехмет, Мустафа, Левент, Нуфер, Сали, Себат, Хасан*; ЖЛИ: *Айрие, Айше, Гюлбие, Гюлизар, Емине, Ергюл, Назмие, Севил, Суде, Фатме, Фахрие*.

4. Имена, отразяващи интенциите на номинатора за фиксиране на мястото, позицията на човека в социума: *Емир, Ерай, Левент*. Те се възприемат като социален знак, тъй като в основата има название на титла.

5. Имена, заимствани от други култури, подложени в различна степен на фонетична адаптация: *Ашли*³⁴, *Вайдин, Гюлбие, Зюлбие, Ме-*

³³ Някои автори ги определят като имена дезидеративи (имена пожелания), или дезидеративни имена (Раемгужина 2009: 20).

³⁴ Името **Ашли** е фонетична адаптация на антропонима *Алиш/Алиш*, което пък е разширен вариант на арабското име *Али*, което означава „висок“. В същото време Али ибн Аби Талиб е братовчед е на пророка Мохамед и става негов зет, като се жени за дъщеря му Фатима, За сунитите Али е 4-тият и последен от праведните халифи. За шиитите Али е първият имам и първият законен наследник на Пророка (https://bg.wikipedia.org/wiki/Али_ибн_Аби_Талиб). Интенцията на номина-

лис, Сале, Сали, Селин, Сибел, Симге, Умут. Значителна част от описаните лични имена са диалектни форми, напр.: МЛИ: *Асан – Хасан, Хайреддин/Хайреттин – Айридин, Вахдеддин/Вахдеттин – Вайдин, Ибрахим – Ибрям, Мохаммед – Мехмет, Салих – Сали*; ЖЛИ: *Хасибе – Асибе, Хатидже – Атидже, Хайрие – Айрие, Зюлбие – Зюлфие, Салих – Сале, Фатма/Фатима – Фатме, Фирдевс – Фирдес*. Тук ще добавим и имена, или фонетични и диалектни варианти, които са популярни само сред българските турци и не се срещат в Турция: *Асибе, Гюлбие, Зюлбие, Сали*.

При имената на по-младото поколение, особено на родените в Турция в началото на ХХІ в., се наблюдава иметворчество, което е израз на родителския стремеж към индивидуализация, като се търсят рядко срещани, по-необичайни и оригинални имена. Напр.: *Арда, Беркай, Ерай, Ерен, Мелис*.

6. Оказионални (ситуационни) мотиви: историческа личност: *Осман*; литературен, телевизионен герой/художествен образ: *Билял, Емир*³⁵, *Сибел*; сън: *Ашли*; жребий: *Албена*.

Несъмнено най-значимото извънезиково обществено-политическо събитие, което променя радикално антропонимикона на българските турци, е насилствената смяна на турско-арабските със славянски и християнски имена, известна като “възродителен процес” (1984-1989 г.). В голяма част от публикуваните по-късно изследвания се сочи, че травмата от преименуването е основна причина за масовата емиграция към Република Турция през лятото на 1989 г., наречена “голямата екскурзия”, както и за по-късните изселвания, породени от икономически проблеми, или поради семейни връзки.

Практически, при принудителното преименуване българските турци избират имена, които да са максимално близки по звучене до турските, а в случаите, когато това не е било възможно, стремежът бил да се запази първата буква. В този процес властите използват списъци с „позволені“ имена, от които да избират. Не са редки случаите, когато някой чиновник посочвал името, а това се установявало чак при получаването на личните документи с новите имена. Починалите роднини също били преименувани.

Тук са представени само някои от имената, които дават представа за процеса: МЛИ: *Адил – Анатолий, Джевдет – Жеко, Ерджан – Емилиян, Ле-*

тора е името да придобие звучене, което да е по-приемливо за нидерландското общество, където детето е родено и живее и в същото време да не се прекъсва родовата връзка, тъй като Алиш е личното име на по-далечен предшественик.

³⁵ **Емир** – мотивът за избора се свързва с името на главния герой от добилия изключителна популярност и в Турция, и в България турски сериал „*Нарекох я Фериха*“ („*Adını Feriha koydum*“), създаден през 2011 г.

вент – Левен, Себат – Събин, Якуб – Янко и др.; ЖЛИ: Айше – Ася, Асие – Ася, Гюлбие – Габриела, Ергюл – Евгения, Зюлбие – Сузана, Кадрие – Калинка, Миневер – Милка, Сема – Сима, Семра – Сирма и др.

Сред представителите на изследваната фамилия, които мигрират в Турция през лятото на 1989 г., връщането на турско-арабските имена става веднага след преселването и е без изключения сред общността. Обикновено това се случва непосредствено след преминаването на турската граница и при вписване в регистрите.

В България връщането на имената е обявено с решение на пленум на ЦК на БКП на 29 декември 1989 г. Почти всички живи представители на фамилията възстановяват турските си имена, като само в изолирани случаи запазват българските, най-често поради политически и социално-икономически причини, или, най-общо казано, поради по-високата степен на интеграция в българското общество в периода преди преименуването.

Интересен момент е, че смяната на общественно-политическата и културна парадигма в България – създаването на Народна Република България (15 септември 1946 г. – 15 ноември 1990 г.), което се свързва с формирането на нова идеология и рязка промяна в отношението към мюсюлманските имена, създава условия за масова атеизация, при която ислямът губи значението си като социокултурен комплекс, не води до спад в именуването с арабско-персийски имена с религиозен характер.

Изводи

На базата на осъществените наблюдения върху именната система на представителите на една фамилия етнически турци от област Добрич в България могат да бъдат направени следните изводи:

1. Комплексното проучване антропонимикона на изследваната етническа група през призмата на най-новите постижения в областта на лингвокултурологията, разглеждаща езика като резултат от човешкото възприемане на света, дава възможност да се опише природата на антропонимите. По този начин се очертават древнотюркските пластове, пластът на заетите елементи, следването на традициите при именуването, така също и мотивите при избора на имената, моделите при именуването. Всичко това е важно не само в лингвистичен, но и в психологически, антропологичен, социален и културноисторически аспект, както и от гледна точка на межкултурното съпоставяне.

2. Въз основа на данните от анализа може да се направи заключението, че антропонимиконът на българските турци има сложна

структура, която отразява различни страни на културния и духовния живот. Той представлява синтез на тюркска, турска, източна, българска и европейска лингвокултурна традиция и се развива под влиянието на лингвистични и екстралингвистични фактори. Налага се също и изводът, че културата на българските турци има симбиотичен характер: основава се на тюркските традиции (отразяващи комплекс от древни вярвания и стереотипни представи, в които основно място заемат тотемизмът, анимализмът и преклонението пред природните явления), събрали в себе си елементи на ислямската култура и под влияние, макар и в по-малка степен, на западната култура.

3. Антропонимните лексеми, за разлика от нарицателните имена, използват ограничен набор от словообразователни и граматични средства. При именуването семантиката и мотивацията намират израз в звуковия облик на единиците. Лингвистичният анализ дава възможност да се открият характерните особености на тази подсистема на езика, а именно – ролята на вокалната хармония, сричковата структура, която много често е различна от сричковата структура на основния лексикален фонд, активността на определени елементи при мъжките и женските имена. На равнището на езиковия анализ се очертават древнотюркските традиции, които се проявяват във формалната структура на антропонимите: дву- и трисилабична структура (малокомпонентна, компактна форма), наличие на имеобразуващи модели и линии на римуване.

4. Значителна част от имената са семантично свързани с ислямската религиозна символика, което отразява неразривната връзка между Аллах и антропонимната картина на света на българските турци. Връзката с исляма е проява на източната традиция в именната система, която намира израз в наличието на фонетични редувания, изразяването на категорията род чрез граматични и словообразователни средства (образуване на афиксални ЖЛИ чрез формант *-e(-a)* от арабски). Определена роля има и възникналата в зората на исляма суфистка философия, чиито идеи, макар и в единични примери, намират отражение сред изследваните имена.

5. Личноименната система на българските турци е под влиянието на редица фактори с неезиков характер, някои от които я променят радикално. Такъв е протеклият на няколко етапа асимилационен процес, по силата на който арабско-турските имена на българските турци са насилствено сменени с български.

6. Може да се направи заключението, че по отношение на тенденциите в процеса на именуването лингвистичните и екстралингвистичните фактори влияят в относително равностойна степен. Дори и

имената, които се разглеждат като резултат от спонтанна (ситуативна, оказионална) номинация (разнообразни събития като жребий, сън, текст на песен, герой от сериал, роман и мн. др.), е основателно да се интерпретират като проява на съзнателна рационална стратегия.

7. При избора на лични имена при по-младите поколения, особено на тези, които са родени и живеят в Република Турция, се наблюдава проява на нова лингвокултурна ориентация – от източните традиции към западните. Тази тенденция е индикатор за изменчивостта на оценката за престижно и модно име. Доминиращи в този процес са социално-политически, социално-икономически и социално-психологически фактори, които водят до заимстване на семиотични знаци от западната култура.

Заклучение

Представените данни не са изчерпателни, но те очертават основни линии, показващи спецификата на изследвания антропонимикон. Разнообразието на анализираните имена на представителите на фамилия етнически турци от Добричка област (при допускането, че представените етимологични версии са верни) са свидетелство за това, че антропонимната им система е синтез от различни лингвокултурни традиции. Разгледаните лични имена показват, че антропонимията е едно от важните направления в културната антропосфера и заедно с това е свидетелство за способностите на езика да съхранява не просто лексеми от различни епохи, а да разкрива особеностите в етнокултурните системи, да доказва наличието на антропологичен синкретизъм при различни етнолингвокултурни общности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бакърджиева 2015:** Бакърджиева, Т. *Свят на мъдрост и красота – турските имена в миналото и днес*. [Bakardzhieva, T. *Svyat na madrost i krasota – turskite imena v minaloto i dnes.*] Русе: Авангард. 2015.
- Гълъбов 1949:** Гълъбов, Г. *Турска граматика*. [Galabov, G. *Turska gramatika.*] София: Наука и изкуство. 1949.
- Джалп 2014:** Calp, M. Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği) // *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Erzurum, Volume 52, 27 – 49, 2012.

Журавльов 1974: Журавлев, А. П. *Фонетическое значение*. [Zhuravlyov, A. P. Foneticheskoe znachenie.] Ленинград: Издательство Ленингр. Университета, 1974.

Раемгужина 2009: Раемгужина, З. М. *Башкирский антропонимикон в свете языковой картины мира*. [Raemguzhina, Z. M. Bashkirskj antroponimikon yazykovej kartinoj mira.] Автореферат. УФА: 2009.

ЕЛЕКТРОННИ ИЗТОЧНИЦИ

Речник на турските лични имена/Türkiye Kişi Adları Sözlüğü.

<<https://www.nisanyanadlar.com/>> (посещаван в периода 01.10.2023 – 05.01.2024).

Речник на личните имена/Kişi Adları Sözlüğü. <<https://sozluk.gov.tr/>> (посещаван в периода 01.10.2023 – 05.01.2024).

<[https://bg.wikipedia.org/wiki/Усман_\(халиф\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/Усман_(халиф))> (12.02.2024).

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Османска_империя> (12.02.2024).

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Соломон#cite_note-5> (12.02.2024).

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Хусейн_ибн_Али> (12.02.2024).

<https://bg.wikiislam.net/wiki/Списък_с_жените_и_наложничките_на_Мухаммад> (12.02.2024).

**Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски“**

**НАУЧНИ ТРУДОВЕ
том 61, кн. 1, сб. А, 2023**

Филология

Коректор: Гергана Иванова

Предпечатна подготовка: Гергана Георгиева

Печат и подвързия: Пловдивско университетско издателство

Пловдив, 2024

ISSN 0861-0029